

Sylvia Gołąb

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

BARIERY W DOSTĘPIE DO EDUKACJI MŁODZIEŻY ZE ŚRODOWISK WIEJSKICH

THE BARRIERS TO ACCESSING EDUCATION AMONG RURAL AREA YOUTH

Słowa kluczowe: edukacja, młodzież wiejska, postawy

Key words: education, rural youth, attitude

Abstrakt. Przedstawiono ograniczenia szans oświatowych, które w Polsce są nadal odczuwalne, w szczególności przez młodzież ze środowisk wiejskich. Osoby te pod wieloma względami mają utrudnioną drogę do zrealizowania planów edukacyjnych, a co się z tym wiąże – mniejsze szanse na rynku pracy. Celem artykułu było określenie postaw edukacyjnych młodzieży z różnych środowisk. Ograniczono się do określenia barier w dostępie do edukacji młodzieży w kontekście pochodzenia środowiskowego. Na trudności w dostępie do wykształcenia znacznej części młodzieży wiejskiej mają wpływ: niski status materialny rodziców, rosnące koszty utrzymania w dużym mieście, poziom kształcenia na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum.

Wstęp

Badania empiryczne prowadzone na przestrzeni lat wskazują na istnienie nierówności społecznych w oświacie. Różnice te dotyczą przede wszystkim dostępności, warunków i jakości kształcenia na wszystkich poziomach edukacji – od szkoły podstawowej, przez szkolnictwo średnie i wyższe, aż do wejścia na rynek pracy. Niepokojący jest jednak fakt, że zmiany te są znaczne i trwałe, czyli rzutują na przyszłe życie [Kwieciński 2007]. Jest to ważne tym bardziej, że wykształcenie uznawane jest za czynnik, od którego zależy przyszła pozycja społeczna i ekonomiczna człowieka. Dostrzega się, że wyższy poziom wykształcenia wpływa na wzrost poziomu życia i większe możliwości na rynku pracy. Zatem odpowiednio wykształcenie staje się jednym z zasadniczych czynników kariery zawodowej i pozycji społecznej.

Wyrównywaniu szans edukacyjnych oraz możliwości dzieci i młodzieży z różnych środowisk w zakresie kształcenia służą różne mechanizmy polityki społecznej państwa [Kołaczek 2004].

Mechanizmy te mają za zadanie przede wszystkim minimalizować wpływ pochodzenia i statusu rodziny na edukację. Służyc mają zwiększeniu mobilności społecznej, zapobiegając dziedziczeniu pozycji społeczno-ekonomicznej w przypadku rodzin o gorszej sytuacji materialnej, z niskim poziomem wykształcenia rodziców, zamieszkujących wieś [Kołaczek 2004].

W literaturze przedmiotu wskazuje się trzy podstawowe bariery, które często uniemożliwiają zaspokojenie potrzeb edukacyjnych dzieci [Balcerzak-Paradowska 1999]:

- materialna, oznaczająca, iż koszty zaspokojenia potrzeb dzieci przekraczają możliwości finansowe rodziców;
- strukturalna, wiążąca się z lokalizacją i dostępnością do urządzeń infrastrukturalnych w zakresie edukacji, opieki i wychowania;
- świadomościowa, ujawniająca się w braku aspiracji rodziców do zaspokojenia potrzeb edukacyjno-wychowawczych dzieci.

Czynnikiem potęgującym nierówności edukacyjne na wsi jest także bezrobocie, które w ostatnich latach wzrosło. Według danych GUS udział bezrobotnych mieszkających na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych zwiększył się z 41,6 do 43,1% [Rocznik Statystyczny... 2004, 2011].

Material i metodyka badań

Przedstawione wyniki stanowią wycinek badań empirycznych przeprowadzonych w środowisku wiejskim w 2010 r. Badaniami objęto 64 wiejskie gospodarstwa domowe na terenie województwa zachodniopomorskiego. Rodziny wybrano w sposób losowy.

Przedmiotem badań były postawy edukacyjne dzieci i młodzieży ze środowisk wiejskich, zaś zasadniczym celem było poznanie opinii mieszkańców wsi na temat barier w dostępie do edukacji.

Podstawowy problem sformułowano w postaci pytania: jakie są postawy edukacyjne młodzieży ze środowisk wiejskich. Określono również problemy szczegółowe: czy młodzież ze wsi i z miasta ma równe szanse w dostępie do edukacji, jakie są bariery w dostępie do edukacji młodzieży ze środowisk wiejskich.

Metodą badawczą zastosowaną w celu przeprowadzenia badań był sondaż diagnostyczny, natomiast technika użytą w obrębie tej metody – autorski kwestionariusz wywiadu.

Wyniki badań

Wyniki badań wskazują na świadomość respondentów o istnieniu dysproporcji w kształceniu (rys. 1). Aż 75% badanych uważa, że występują różnice w dostępie do edukacji wśród mieszkańców miast i wsi. W ich przekonaniu młodzi ludzie pochodzący ze wsi lub mniejszych miejscowości mają trudniejszy dostęp do edukacji niż ich rówieśnicy z miasta. Wskazują na istnienie wielopokoleniowych różnic ekonomicznych i kulturowych istniejących w społeczeństwie polskim. Z niepokojem patrzą na przyszłość swoich dzieci – również z perspektywy własnego życia. Mają świadomość, że w społeczeństwie niezamożnym, o ograniczonych zasobach, edukacja jest jedyną szansą awansu społecznego. Zdają sobie sprawę z tego, że młodzież ze środowisk popegeerowskich ma bardzo utrudnioną drogę do urzeczywistnienia swoich edukacyjnych planów. Aby określić, jakie są przyczyny nierówności w dostępie do edukacji zapytano respondentów o czynniki, które w ich przekonaniu powodują występowanie dysproporcji (rys. 2).

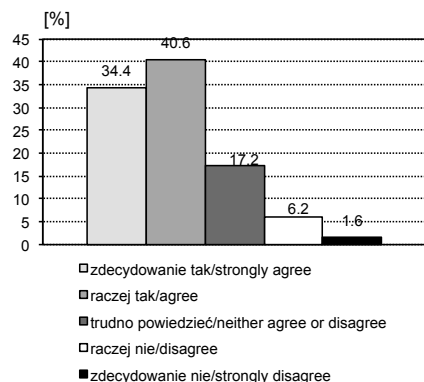
Zdaniem Bujaka [2000] mamy do czynienia z sytuacją, w której szanse na zdobycie wykształcenia zależą przede wszystkim od wysokości dochodów. W sytuacji wolnego rynku pracy oraz wzrostu złożoności i zaawansowania technicznego różnych dziedzin gospodarki i życia publicznego następuje wzrost roli wykształcenia w osiąganiu sukcesu społecznego i wyższego statusu społecznego. Może to doprowadzić do kształtowania się głębokich nierówności społecznych i procesów marginalizacji ubogich rodzin wiejskich.

Tezę tę potwierdzają wyniki badań. Respondenci w większości jako główną barierę w dostępie do edukacji wskazali sytuację materialną rodziny. Wysokie koszty utrzymania w innym mieście, zakup pomocy dydaktycznych oraz koszty dojazdów, jak również konieczność podjęcia zatrudnienia, to czynniki, które według respondentów mogą stanowić istotną przeszkodę w kontynuowaniu nauki.

Równie silną barierą okazały się czynniki szkolno-oświatowe. Dostęp do nowoczesnych technologii oraz nowoczesnych pomocy dydaktycznych, zajęcia pozalekcyjne, instytucje kulturalne i wyższy poziom nauczania zdaniem respondentów wpływają na szanse kontynuowania nauki na wyższym poziomie (tab. 1).

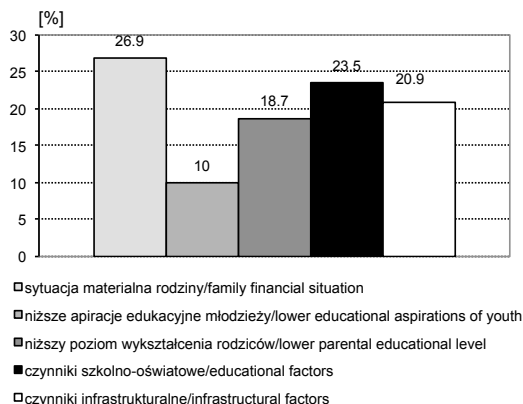
Największą barierę wśród czynników szkolno-oświatowych stanowią, zdaniem respondentów, zajęcia pozalekcyjne. Brak klas o określonym profilu (np. językowym), ograniczone zajęcia dodatkowe powodują, że młodzież ta ma mniejsze szanse dostania się do szkół o wyższym prestiżu.

Wśród czynników infrastrukturalnych respondenci najczęściej wskazywali lokalizację ośrodków kształcenia. Dużym utrudnieniem jest odległość do dużego miasta, a co się z tym wiąże – dojazdy do

Rysunek 1. Istnienie dysproporcji w dostępie do edukacji wśród mieszkańców miast i wsi
Figure 1. The disproportions in accessing education among urban and rural population

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

Rysunek 2. Bariery w dostępie do edukacji
Figure 2. The barriers to accessing education

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

Tabela 1. Czynniki szkolno – oświatowe jako bariera w dostępie do edukacji
Table 1. School and educational factors as barriers to accessing education

Czynniki/Factors [%]			
baza dydaktyczna szkoły/ educational school base	zajęcia pozalekcyjne/ extracurricular activities	instytucje kulturalne/ cultural institutions	wyższy poziom nauczania/ higher level of instruction
21,7	29,8	26,1	22,4

Zródło: opracowanie własne
 Source: own study

szkół. Zróżnicowane godziny odjazdów autobusów, jak również plany lekcji powodują, że uczniowie pozostają poza domem nawet przez kilkanaście godzin dziennie. Brak środków finansowych uniemożliwia zorganizowanie im w tym czasie zajęć dodatkowych. Z kolei brak opieki i nuda nierzadko sprzyjają patologiom społecznym.

Rodzina jest bardzo ważnym wyznacznikiem szans edukacyjnych dzieci, często decydującym. Liczne badania dowodzą, że status społeczny jest w znacznym stopniu dziedziczony z pokolenia na pokolenie [Poławski 1999]. Pozycja zawodowa i wykształcenie dzieci są determinowane przez zawód i wykształcenie rodziców. Większość badanych ma jednak świadomość, że obecny rynek pracy stawia wysokie wymagania wobec kandydatów do pracy. Zdają sobie sprawę, że wykształcenie staje się warunkiem koniecznym do znalezienia pracy, lecz nie daje gwarancji zatrudnienia. Dlatego też większość respondentów ma wysokie aspiracje edukacyjne względem wykształcenia ich dzieci (65,6%) i deklaruje pomoc finansową na miarę możliwości.

Niewielu spośród badanych podkreślało, że wykształcenie ma niewielkie znaczenie w przypadku braku miejsc pracy. Likwidacja zakładów, brak perspektyw i pomocy ze strony państwa wpływa na wzrost poczucia frustracji, bezradności. Taka sytuacja powoduje z kolei uruchomienie mechanizmów obronnych – determinacji w dążeniu do celu lub też pasywności, czego wyrazem może być pozostanie i wegetacja w obecnym środowisku.

Podsumowanie

Wyrównywanie szans edukacyjnych wśród młodzieży ze środowisk wiejskich stanowi jeden z trudniejszych problemów, przed którym staje polityka społeczna naszego kraju. Rolą edukacji jest m.in. realizacja zasady o dostępie do wykształcenia, zwłaszcza na poziomie średnim i wyższym. Państwo zgodnie z Konstytucją ma obowiązek zapewnić sprawiedliwy dostęp do edukacji młodzieży, niezależnie od pochodzenia społecznego i środowiskowego. Wydaje się jednak, że działania na rzecz możliwości kształcenia młodzieży ze wsi i małych miejscowości, pomimo że zmierzają w dobrym kierunku, są niewystarczające.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż mieszkańcy wsi dostrzegają bariery w dostępie do kształcenia. Zauważyć również można wzrost znaczenia przypisywanego wykształceniu. Respondenci zdają sobie sprawę z trudności, jakie wiążą się z zaistnieniem na rynku pracy i utrzymaniem się na nim. Wiedzą jak ważne jest wykształcenie, które wyznacza miejsce człowieka w życiu i podnosi prestiż jednostki w środowisku.

Na trudności w dostępie do wykształcenia znacznej części młodzieży wiejskiej mają wpływ: niski status materialny rodziców, rosnące koszty utrzymania w dużym mieście, poziom kształcenia na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum. Czynniki te mogą być częściowo kompensowane przez: podnoszenie kwalifikacji nauczycieli i jakości pracy szkół wiejskich, wspomaganie z jednej strony rodziny w kształtowaniu wyższych aspiracji edukacyjnych, z drugiej zaś środowiska szkolnego, które powinno odgrywać ważną rolę w zakresie motywacji uczniów do pogłębiania wiedzy.

Należy jednak podkreślić, że eliminacja barier edukacyjnych jest procesem długofalowym, wymagającym zaangażowania wielu instytucji i organizacji. Należy dążyć, aby podejmowane przez władze samorządowe i rządowe działania oraz programy w celu przeciwdziałania występującym dysproporcjom w dostępie do edukacji przynosiły wymierne efekty.

Literatura

- Balcerzak-Paradowska B.** 1999: Rodzina jako podmiot inwestycji w młode pokolenie. [W:] Polskie gospodarstwa domowe w perspektywie integracji z Unią Europejską (red. K. Gutkowska, J. Ozimek). Materiały z konferencji, Warszawa.
- Bujak K.** 2000: Zagadnienia równości szans oświatowych w świetle przemian edukacji w Polsce lat dziewięćdziesiątych. [W:] Los i wybór. Dziedzictwo i perspektywy społeczeństwa polskiego. Materiały XI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego, Rzeszów-Tyczyn.

- Kolaczek B.** 2004: Dostęp młodzieży do edukacji. Zróżnicowania, uwarunkowania, wyrównywanie szans. IPiSS, Warszawa, 24, 35-36, 98.
- Kwieciński Z.** 2007: Między patosem a dekadencją. Studia i szkice socjopedagogiczne. Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji, Wrocław, 39.
- Poławski P.** 1999: Marginalność społeczna i wychowanie. *Polityka Społeczna*, 11-12, 15.
- Rocznik Statystyczny. 2004, 2011: GUS, Warszawa.
- Szymański M.J.** 2002: Społeczne bariery edukacji młodzieży wiejskiej. [W:] Nadzieja na zmianę. Szanse edukacyjne młodego pokolenia ze środowiska wiejskiego (red. D. Waloszek, K. Wąż). Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Zielona Góra, 42-43.

Summary

The paper investigates limitations in educational opportunities, still perceptible in Poland, especially by youth from rural areas. In many respects, their education is significantly hampered and, as a consequence, they have lower chances on the labour market. The paper discusses selected results of research aimed at determining educational attitudes of youth living in different areas. The presented results are limited exclusively to identifying barriers to access to education among youth given their environment.

Adres do korespondencji:

dr Sylwia Gołąb
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Katedra Ekonomii
Zakład Ekonomiki Kształcenia
ul. Żołnierska 47
71-210 Szczecin
e-mail: sgołab@zut.edu.pl